

Uniwersytet
Wrocławski

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIAL STUDIES
2011, 3(1), p. 365–384.

TAUTINĖMS MAŽUMOMS PRIKLAUSANČIŲ ASMENŲ VARDŲ IR PAVARDŽIŲ VARTOJIMAS: TARPTAUTINĖ IR LIETUVOS RESPUBLIKOS PRAKTIKA

Aistė Račkauskaitė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 669
Elektroninis paštas aisterackauskaite@yahoo.com

Pateikta spausdinti 2010 m. rugsėjo 5 d., parengta spausdinti 2011 m. sausio 30 d.

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbinė teisė vartoti savo vardą ir pavardę mažumos kalba. Vadovaujantis tarptautiniais universaliais bei regioniniais dokumentais, šių dokumentų taikymo ir aiškinimo praktiką formuojančių institucijų išaiškinimais pateikiama šios teisės genezė bei turinys. Tiek Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika rodo, kad asmens vardas yra tiesiogiai susijęs su asmeniniu bei šeimos gyvenimu. Todėl asmeninio bei šeimos gyvenimo apsauga yra teisinis pagrindas ginti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisę vartoti vardą ir pavardę mažumos kalba. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija šią teisę laiko specialia tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbine teise, saugančia šių asmenų tapatybę. Taigi straipsnio objektas – tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisės vartoti savo vardą ir pavardę mažumos kalba turinys bei valstybių įsipareigojimų apimtis, siekiant užtikrinti šią teisę. Straipsnyje atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad Europos Sąjungos teisė bei institucijų praktika taip pat nelieka šio klausimo nuošalyje.

Reikšminiai žodžiai: tautinėms mažumoms priklausantys asmenys, kalbinės teisės, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Europos Žmogaus Teisių Teismas, Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija, Patariamasis komitetas.

Įvadas

Tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių apsaugos tikslas – užtikrinti šių asmenų tarpusavio lygybę tarp gyventojų daugumos ir tarp egzistuojančių mažumų. Tai gi tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių apsaugos sistema siekiama sudaryti sąlygas naudotis šiems asmenims priklausančiomis teisėmis be jokių skirtumų dėl to, kad jie priklauso tam tikrai tautinei mažumai. Pabrėžtina, kad tokiu būdu siekiama apsaugoti tautinės mažumos tapatybę. Todėl laikoma, kad nepakanka apsaugoti tautinėms mažumoms priklausančius asmenis nuo diskriminacijos, t. y. užtikrinti, kad jie naudotųsi visomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis „be jokių skirtumų, tokių kaip rasė, odos spalva, lytis, kalba, religija, politiniai ar kitokie įsitikinimai, nacionalinė ar socialinė kilmė, turtinė, jų gimimo ar kokia nors kitokia padėtis“ kaip skelbia Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 2 straipsnis¹. Tautinių mažumų nariams turi būti garantuojamos visos teisės, reikalingos jų identitetui ir savitumui apsaugoti². Tai gi tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims turi būti užtikrintos ne tik pagrindinės žmogaus teisės, bet ir specialios teisės, pripažįstančios bei saugančios šių asmenų tapatybę.

Siekiant veiksmingai apsaugoti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teises, būtinas ne tik bendrųjų žmogaus teisių, bet ir specialiai šiems asmenims garantuojamų teisių užtikrinimas. Šiuo metu galiojantys tarptautiniai dokumentai atspindi tarptautinės bendrijos susitarimą, kad tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių apsauga reikalauja daug dėmesio ir specifinės apsaugos³.

Kiekviena tautinė mažuma išsiskiria savitomis objektyviomis savybėmis – kalba, kultūra, religija, etnine kilme. Būtent tai ir atskleidžia tautinėms mažumoms priklausančių asmenų savitumą, tautinį identitetą.

Kalba – vienas iš specifinių bruožų, išskiriančių tautinėms mažumoms priklausančius asmenis iš gyventojų daugumos. Tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbinių teisių užtikrinimas suteikia galimybę šiems asmenims išreikšti, puoselėti bei saugoti savo tapatybę. Teisė nurodyti savo vardą ir pavardę mažumos kalba yra specialioji tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisė. Ja naudodamiesi mažumų nariai gali puoselėti savo tapatybę bei išlaikyti identifikacijos ryšius su savo šeima bei pačia tautine mažuma. Šiandien galiojantys tarptautiniai dokumentai bei jų įgyvendinimą prižiūrinčios institucijos pripažįsta, kad asmens vardo vartojimo klausimai patenka į asmens privataus bei šeimos gyvenimo apsaugą, todėl valstybės kišimasis į asmens vardo vartojimo sritį gali tam tikrais atvejais prilygti asmens privataus bei šeimos gyvenimo pažeidimams. Doktrinoje pripažįstama, kad valstybė nebegali išimtinai vadovautis vien tik valstybinės kalbos reikalavimais. Todėl didžiausi sunkumai kyla ieškant santykio tarp asmens privataus ir šeimos gyvenimo bei valstybinės (oficialios) kalbos vartojimo⁴. Būtent valstybės nustatytos taisyklės, rašant asmenų vardus ir pavardes valstybine kalba

1 Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2497.

2 Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 270.

3 Hannum, H. Minorities, Indigenous Peoples and Self-Determination. *Human Rights: An Agenda for the New Century*. Washington, 1994, p. 12.

4 Weller, M. *Universal Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 276.

administraciniais tikslais, ir asmens privataus bei šeimos gyvenimo apsauga yra kriterijai, konkuruojantys tarpusavyje. Asmens pavadinimas žymi priklausymą bendrijai, todėl ribojimai vartoti vardą mažumos kalba liečia labai privačius reikalus⁵. Straipsnyje atlikta analizė rodo, kad, kiekvienu atveju vertinant teisės vartoti vardą mažumos kalba ribojimo pagrįstumą, būtina taikyti visuomenės (kitų asmenų interesų apsaugos, vartojant valstybinę kalbą) ir individualių asmenų interesų (asmens identifikacija bei ryšiai su šeima) apsaugos proporcingumo principą.

Atsižvelgiant į tai, kad asmens vardas – tai žmogaus asmens pavadinimas, paprastai duodamas gimus, o pavardė – paveldimas asmens pavadinimas⁶, straipsnio tekste asmens vardas bus vartojamas bendrąja prasme kaip asmens pavadinimas, atskirai neišskiriant asmens pavardės.

1. Teisės vartoti vardą mažumos kalba įgyvendinimo apimtis Jungtinių Tautų dokumentuose

Jungtinių Tautų Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (toliau – TPPTP)⁷ yra vienintelė globaliu mastu pritaikoma tarptautinė sutartis, kurios nuostatos tiesiogiai įtvirtina tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teises. TPPTP 27 straipsnis įtvirtina specialias teises⁸, kurių subjektai yra asmenys, priklausantys etninėm, kalbinėm ar religinėm mažumoms. TPPTP 27 straipsnis tiesiogiai neįtvirtinęs tautinės mažumos termino, suteikė jai apsaugą numatęs šios asmenų grupės identiteto kriterijus – etninę kilmę, kalbą, religiją, kultūrą. Viena iš TPPTP 27 straipsnio garantijų – teisė vartoti gimtąją kalbą. Teisiniu požiūriu TPPTP yra aktualiausia JT sutartis tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbinių teisių klausimais.

Bendrajame komentare Nr. 23⁹ Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (toliau – ŽTK) išaiškino, kad TPPTP 27 straipsnyje garantuojama asmenų, priklausančių TPPTP 27 straipsnyje minimoms mažumoms, teisė vartoti savo kalbą privačiai ir viešai. ŽTK išskyrė šią teisę iš kitų TPPTP garantuojamų kalbinių ar su jomis susijusių teisių. Saviraiškos laisvė, įtvirtinta TPPTP 19 straipsnyje, yra garantuojama visiems asmenims, neatsižvelgiant į tai, ar jie priklauso TPPTP 27 straipsnyje minimoms mažumoms, ar ne. Taip pat TPPTP 27 straipsnyje įtvirtinta teisė vartoti savo gimtąją kalbą turėtų būti atskirta nuo TPPTP 14 straipsnio 3 dalies punkte f garantuojamos teisės asmeniui naudotis vertėjo pagalba, nagrinėjant bet kokią jam pareikštą kaltinimą, kai jis nesupranta ar

5 De Varennes, F. *Language, minorities and human rights*. Kluwer Law International, 1996, p. 160.

6 *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. Vilnius, 2000 [žiūrėta 2010-08-25]. <<http://www.lki.lt/dlkz/>>.

7 Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3288.

8 TPPT 27 straipsnis numato, kad tose valstybėse, kur yra tautinių, religinių ir kalbinių mažumų, asmenims, priklausantiems tokioms mažumoms, negali būti atimta teisė drauge su kitais jų grupės nariais turėti savo kultūrą, išpažinti ir praktikuoti savo religiją ar vartoti gimtąją kalbą.

9 Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto komentarai. *General Comment No. 23: The rights of minorities (Art. 27): 08/04/1994* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-08-25]. <<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/fb7fb12c2fb8bb21c12563ed004df111?Opendocument>>.

nekalba kalba, kuri vartojama teisme. TPPTP 14 straipsnio 3 dalies punktas f savaime neužtikrina tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims teisės vartoti savo mažumos kalbą teisme. ŽTK Bendrajame komentare Nr. 23 nenagrinėjo vardo ir pavardės vartojimo mažumos kalba, nors pripažino šių asmenų teisę vartoti savo kalbą ne tik privačiai, bet ir viešai. Atsižvelgiant į tai, kad asmens vardo vartojimas oficialiuose dokumentuose patenka į viešą sritį, galima teigti, kad Bendrajame komentare Nr. 23 numatytas mažumos kalbos vartojimas viešai apima ir teisę reikalauti vartoti vardą ir pavardę mažumos kalba.

Analizuojant ŽTK funkcijų įgyvendinimą nagrinėjant individualius pranešimus, aktualu paminėti *Diergaardt v. Namibia*¹⁰ bylą. Joje ŽTK pripažino, kad viešosios valdžios (angl. *public authorities*) tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbos vartojimas yra teisinis įsipareigojimas tradicinių žmogaus teisių apsaugos priemonių kontekste tais atvejais, kai neprotinga ir nepateisinama vartoti oficialią kalbą. ŽTK minėtoje byloje tvirtino, kad valstybės negali be jokio pateisinimo neprotingai atmesti pageidavimą teikti paslaugas ar informaciją mažumos kalba. Priešingas elgesys būtų diskriminacija kalbos pagrindu¹¹.

Coeriel and Aurik v. Netherlands byloje ŽTK išaiškino, kad privatumo samprata yra susijusi su ta asmens gyvenimo sfera, kurioje jis ar ji gali laisvai išreikšti savo identitetą santykiuose su kitais asmenimis arba vienas. ŽTK laikėsi požiūrio, kad asmens pavardė yra svarbi asmens identiteto dalis ir kad apsauga nuo savavališko bei neteisėto kišimosi į asmens privatumą apima ir apsaugą nuo savavališko ir neteisėto kišimosi į teisę pasirinkti ir pakeisti savo vardą¹². Šioje byloje ŽTK nustatė TPPTP 17 straipsnio (pagarba asmeniniam ir šeimyniniam gyvenimui) pažeidimą. Remiantis ŽTK išaiškinimu *Coriel and Aurik v. Netherlands* byloje, tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisės vartoti vardus ir pavardes savo gimtąja kalba pagrindą sudaro privataus gyvenimo neliečiamybės principas. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad ši tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbinė teisė analizuotoje ŽTK byloje kildinama iš bendros žmogaus teisės aiškinant TPPTP 17 straipsnį. Todėl šis TPPTP straipsnis gali būti vertinamas kaip netiesiogiai formuluojantis tarptautinį privalomą tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbinių teisių standartą.

ŽTK pripažįsta asmens vardo artimą ryšį su asmens privačiu ir šeimos gyvenimu. Todėl bet koks įsikišimas į vardo formą gali prilygti asmens privataus gyvenimo pažeidimams. Aktualu tai, jog ŽTK pripažinus, kad asmens vardas patenka į asmens privataus bei šeimos gyvenimo apsaugą, pripažįstami tie patys šių teisių ribojimo pagrindai. Įvertinus tai, kad minėta speciali tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisė vartoti vardą mažumos kalba kyla iš TPPTP 17 straipsnio nuostatų, galima laikyti, kad ji ri-

10 JT Žmogaus teisių komiteto 2000-09-06 sprendimas byloje *Diergaardt v. Namibia*, UN Doc. CCPR/C/69/D/760/1997 [interaktyvus]. [žiūrėta: 2006-10-11]. <<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/FramePage/TypeJurisprudence?OpenDocument&Start=1&Count=15&Expand=3>>.

11 *Ibid*, bylos paragrafas 12.

12 JT Žmogaus teisių komiteto 1994-12-09 sprendimas byloje *Coriel and Aurik v. Netherlands*, UN Doc. CCPR/C/52/D/453/1991, bylos paragrafas 10.2 [interaktyvus]. [žiūrėta: 2006-10-12]. <<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/FramePage/TypeJurisprudence?OpenDocument&Start=1&Count=15&Expand=3>>.

bojama šiame straipsnyje numatytais pagrindais, t. y. TPPTP 17 straipsnis, įtvirtindamas apsaugą nuo savavališko ar neteisėto kišimosi į asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kartu numato, jog teisėtas kišimasis į saugomus TPPTP 17 straipsnio objektus gali būti pateisinamas. Teisėtas išikišimas turi būti numatytas įstatymo bei atitikti TPPTP nuostatas, tikslus bei objektą¹³. Vadinasi, šie reikalavimai taikytini ir teisės vartoti vardą mažumos kalba įgyvendinimui.

Aktualu paminėti, jog ŽTK buvo pateikta individuali peticija prieš Lietuvos Respubliką nagrinėjamu klausimu. Byla Lietuvos Respublikos Vyriausybei buvo perduota 2004 m., joje pareiškėjas skundėsi dėl Lietuvos teisės aktuose įtvirtinto reikalavimo vardus ir pavardes dokumentuose nurodyti tik lietuviškais rašmenimis. Šį skundą Komitetas 2007 m. liepos 24 d. paskelbė nepriimtiniu, nes pareiškėjas nepanaudojo vidaus teisinės gynybos priemonių¹⁴.

2. Teisės vartoti vardą mažumos kalba įgyvendinimo apimtis Europos regioninių organizacijų dokumentuose

Europos Taryba (toliau – ET) įkurta 1949 m. gegužės 5 d. „siekti didesnės jos narių vienybės, kad būtų apsaugoti ir įgyvendinti idealai ir principai, kurie yra bendras jų paveldas, ir skatinama jų ekonominė bei socialinė pažanga. Europos Tarybos institucijos siekia šio tikslo, aptardamos visiems rūpimus klausimus, priimdamos sprendimus ir drauge veikdamos ekonominėje, socialinėje, kultūros, mokslo, teisės ir administravimo srityse, toliau remdamos ir plėtodamos žmogaus teises ir pagrindines laisves.“¹⁵ Taigi žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių plėtojimas yra ET tikslas.

Šiuo tikslu 1950 m. lapkričio 4 d. priimta ir 1953 m. įsigaliojusi Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – EŽTK)¹⁶. Nors EŽTK neįtvirtina specialių teisių tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims, ši tarptautinė sutartis gali būti veiksminga minėtų asmenų teisių apsaugos priemone. EŽTK – tarptautinė sutartis, pateikianti platų žmogaus teisių katalogą ir pasižyminti unikaliu priežiūros mechanizmu. Šis mechanizmas – Europos Žmogaus Teisių Teismas. EŽTK preambulė rodo jos rengėjų siekį atsižvelgti į Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją (toliau – VŽTD) bei siekti didesnės savo narių vienybės¹⁷.

13 JT Žmogaus teisių komiteto Bendrasis komentaras *General Comment No. 16: The right to respect of privacy, family, home and correspondence, and protection of honour and reputation (Art. 17): 08/04/1988*, paragrafas 3. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-08-25]. <[http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/23378a8724595410c12563ed004aeecd?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/23378a8724595410c12563ed004aeecd?Opendocument)>.

14 JT Žmogaus teisių komiteto 2007-07-27 priimtino sprendimas byloje Nr. 1285/2004 pagal M. Klečkovski skundą prieš Lietuvą, paragrafas 7. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-13]. <http://tm.infolex.lt/default.aspx?item=stras_bsp>.

15 Europos Tarybos statusas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 13-481.

16 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 17.

17 *Ibid.*

EŽTK ir EŽTT nėra tiesiogiai skirti garantuoti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teises, todėl EŽTT yra laisvas, kai pareiškėjas remiasi mažumų teisėmis, konstatuoti, jog tokia peticija yra akivaizdžiai nepagrįsta (angl. *manifestly-ill founded*). Vienas iš peticijos priimtimumo kriterijų yra „Konvencijoje ir jos protokoluose įtvirtintų teisių“ (EŽTK 34 str. 1 d.) pažeidimas. Taigi EŽTT, atsižvelgdamas į tai, kad EŽTK nėra tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teises reguliuojanti sutartis, iš esmės gali individualias peticijas, grindžiamas tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbinių teisių pažeidimais, laikyti *ratione materiae* nepriimtinais. Iš kitos pusės, teigiama yra tai, kad EŽTK neneigia tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisės kreiptis į EŽTT pagal EŽTK, jei pareiškėjai įrodinėja jiems priklausančių teisių pažeidimus¹⁸.

Reikia pažymėti tai, kad EŽTT savo praktikoje pripažino, jog EŽTK neįtvirtina aiškios nuostatos dėl vardų vartojimo. Tačiau vardas yra asmens identifikacijos forma, siejanti asmenį su šeima bei bendruomene, t. y. EŽTT savo praktikoje pripažįsta, kad asmens vardo bei pavardės vartojimas patenka į asmens privataus bei šeimos gyvenimo sampratą pagal EŽTK 8 straipsnį. Atsižvelgiant į tai EŽTT jurisprudencijoje pripažįstamas EŽTK 8 straipsnio taikymas ginčiuose dėl vardų ir pavardžių vartojimo (1994 m. vasario 22 d. sprendimas byloje *Burghartz v. Switzerland*, pareiškimo Nr. 16213/90, 1994 m. lapkričio 25 d. sprendimas byloje *Stjerna v. Finland*, pareiškimo Nr. 18131/91, 1996 m. spalio 24 d. sprendimas byloje *Guillot v. France*, pareiškimo Nr. 22500/93). Pabrėžtina, kad Europos Teisingumo Teismas taip pat pripažino asmens vardo svarbą ir jos garantijas. Pagal tarptautinę teisę „asmens vardas yra fundamentali jo ar jos identiteto bei privataus gyvenimo dalis, kurios apsauga yra plačiai pripažįstama nacionalinėse konstitucijose bei tarptautiniuose instrumentuose“¹⁹.

Nepaisant to EŽTT praktika rodo, kad kiekvienas atvejis dėl vardo vartojimo vertinamas individualiai ir dažnai EŽTT pripažįstamas nepriimtiniu. *Metzen v. Latvia* byloje (pareiškimo Nr. 71074/01) svarstytas pareiškėjos Latvijos pilietės, kuri sudarė santuoką su Vokietijos piliečiu Vokietijoje, klausimas. Santuokos liudijime buvo nurodyta, kad pareiškėja pasirenka vyro pavardę „Metzen“. Grįžusi į Latviją, pareiškėja kreipėsi į atsakingas nacionalines institucijas dėl savo paso pakeitimo pasikeitus pavardei. Pareiškėja prašė keičiant jos pasą perrašyti naująją pavardę be jokių taisyčių. Tačiau pagrindiniame naujai išduoto paso puslapyje, kuriame nurodyti visi pagrindiniai asmens duomenys, pareiškėjos pavardė buvo nurodyta „Mencena“, o ne „Mentzen“.

EŽTT nagrinėjamu atveju pakartojo jau suformuotą teismo poziciją, kad asmens vardas/pavardė kaip asmens identifikacijos forma patenka į EŽTK 8 straipsnio taikymo apimtį. EŽTT *Metzen v. Latvia* byloje nustatė, kad gramatinis pritaikymas pakenkė originalo pavardei, todėl šiuo atveju valstybė įsikišo į EŽTK 8 straipsnio garantuojamas teises. Tačiau vertindamas įsikišimo pagrįstumą, EŽTT nustatė, kad nėra pagrindo laikyti, jog įsikišimas buvo neproporcingas. Nagrinėjamu atveju EŽTT laikė valstybinę kalbą konstitucine vertybe kaip ir valstybės teritorija, organizacinė struktūra, nacionalinė vėliava. EŽTT konstatavo, kad kalba nėra abstrakti vertybė, ir valstybės, pripažin-

18 Weller, M., *supra* note 4, p. 275.

19 *Ibid.*

damos atitinkamą kalbą valstybine, išipareigoja garantuoti piliečiams vartoti šią kalbą perduodant ir gaunant informaciją be jokių trukdymų tiek privačiame gyvenime, tiek santykiuose su valdžios institucijomis. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad EŽTT atsižvelgė į Latvijos argumentus nagrinėjamu atveju dėl kalbinių sunkumų, kuriuos Latvija patyrė 50 metų būdama sovietų režimo varžoma. Todėl EŽTT pabrėžė, kad nacionalinės institucijos tokiu atveju geriau gali nuspręsti dėl įsikišimo poreikio tokioje specifinėje bei jautrioje srityje. Todėl Latvijos institucijos, ne EŽTT, turi įvertinti tikrąją latvių kalbos padėtį bei veiksnius, dėl kurių kalba gali atsiverti pavojuje. Nagrinėjamu atveju EŽTT nustatė, kad įsikišimas į EŽTK 8 straipsnio garantijas gali būti pateisinamas bent jau vienu pagrindu, numatytu EŽTK 8 straipsnio 2 dalyje, – siekiant apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves.

EŽTT pabrėžė, kad vardų vartojimas Europos Tarybos narėse labai skiriasi ir pasižymi plačia įvairove. Vardų vartojimo reguliavimas kiekvienoje valstybėje narėje yra veikiamas daugelio veiksnių: istorinių, kalbinių, religinių ir kultūrinių, todėl labai sunku rasti bendrą vardiklį. Todėl valstybės narės turi ypač plačią vertinimo nuožiūros laisvę šioje srityje. EŽTT nurodė, kad Latvija yra pasirinkusi užsieniečių vardus ir pavardes rašyti pagal latvių kalbos taisykles, bet EŽTT konstatavo neturintis jurisdikcijos vertinti Latvijos sistemą dėl vardų perrašymo. EŽTT nurodė vienintelę savo užduotį – įvertinti, ar vardo rašytinės formos pritaikymas gali prilygti asmens teisių ir laisvių pažeidimams pagal EŽTK 8 straipsnį. EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjai nepatogumus sukėlė ne pati latviška pavardė, o jos neatitiktis originaliai pavardei. Tačiau nagrinėjamu atveju Latvijos nacionaliniai teisės aktai suteikia galimybę pase turėti tiek originalią pavardę ne pagrindiniame paso puslapyje, tiek adaptuotą pagal latvių kalbos taisykles pagrindiniame paso puslapyje. Todėl EŽTT pažymėjo, kad nagrinėjamu atveju įsikišimas į EŽTK saugomas garantijas nėra pakankamai rimtas, kad sudarytų neproporcingą asmens privataus gyvenimo ribojimą – pareiškėja gali naudotis Latvijos Konstitucijoje garantuojamomis teisėmis ir laisvėmis, jai nėra apribota galimybė išvykti bei grįžti į Latviją, pareiškėjai niekada nebuvo apribota galimybė patekti ir į užsienio šalis vienai ar su vyru dėl minėtos priežasties. EŽTT konstatavo, kad nagrinėjamu atveju Latvijos nacionalinės institucijos neperžengė suteiktos vertinimo nuožiūros laisvės, todėl pareiškimą laikė akivaizdžiai nepagrįstu ir nepriimtiniu.

Apibendrinant minėtą atvejį reikia pabrėžti, kad EŽTT konstatavo, kad pavardės fonetinė transkripcija ir gramatinė adaptacija, iškraipius originalią rašybą, yra asmeninio gyvenimo ribojimas. Tačiau ar toks įsikišimas į asmens privatą gyvenimą yra teisėtas bei proporcingas siekiamiems tikslams, yra vertinimo klausimas atsižvelgiant į individualios bylos aplinkybes. *Mentzen v. Latvia* atveju EŽTT pareiškimą laikė akivaizdžiai nepagrįstu, nes nenustatė, kad valstybė įsikišdama minėtu būdu į asmeninį ir šeimos gyvenimą pažeidė EŽTK 8 straipsnio 2 dalies reikalavimus. Taip pat EŽTT konstatavo, kad ginčijamos valstybės priemonės šiuo atveju nepaneigė asmens identifikacijos. Taigi nors minėtas ginčas Latvijoje kilo nesprenžiant konkrečiai tautinėms mažumoms priklausantių asmenų vardų rašymo klausimo, pateikti EŽTT išaiškinimai yra aktualūs nagrinėjant teisės vartoti vardą mažumos kalba turinį bei valstybių išipareigojimų dėl šios teisės apimtį.

Viena iš šio straipsnio analizei reikšmingiausių EŽTT bylų – *Bulgakov v. Ukraine* (pareiškimo Nr. 59894/00, 2007 m. rugsėjo 11 d.). Pareiškėjas rusų kilmės Ukrainos pilietis kreipėsi į EŽTT dėl nepagrįsto privataus gyvenimo ribojimo. Pareiškėjas nurodė, kad antrame paso puslapyje jo vardas pateikiamas ukrainietiška forma, o trečiame pateikiama jo vardo originali rusiška versija. EŽTT pabrėžė, kad ši byla skiriasi nuo anksčiau nagrinėtos *Mentzen v. Latvija* bylos, nes ankstesnės bylos atvejis susijęs tik su vardo perrašymu. Tokiu atveju vardo pritaikymas pagal priimančios valstybės kalbos taisyklės išlaiko vardo originalų tarimą (skambėjimą). Tai nedaro įtakos asmens etniniam ir nacionaliniam identitetui (paragrafai 45-46). Nagrinėjamas atvejis, EŽTT manymu, peržengė vien tik vardų perrašymo ar gramatinio pritaikymo klausimus, nes šiuo atveju vardas nebuvo perrašomas pagal jo fonetinį tarimą, tačiau rusiškam vardui tiesiog buvo suteikta ukrainietiška vardo versija (47 paragrafas). EŽTT šią Ukrainos praktiką laiko unikalia ir nevertina jos kaip pažeidžiančios EŽTK 8 straipsnio garantijas, atsižvelgdamas į tai, kad nacionaliniai teisės aktai suteikia galimybę asmenims, kurių originalūs vardai buvo pakeisti, atsikeisti ir vartoti originaliuosius vardus. Kadangi pareiškėjas nagrinėjamu atveju specialios nacionaliniais teisės aktais reguliuojamos vardų atkeitimo procedūros neišnaudojo, EŽTT plačiau dėl šios procedūros negalėjo pasisakyti. EŽTT atsižvelgdamas į minėtas nacionalinių teisės aktų garantijas dėl vardo atkeitimo, įvertino, jog šiuo atveju nebuvo EŽTK 8 straipsnio pažeidimo (paragrafas 54). Taip pat EŽTT nenustatė ir EŽTK 14 straipsnio nuostatų pažeidimo, konstatuodamas, kad vardų keitimas nėra pagrįstas etninės kilmės pagrindais, o valstybė narė, turėdama šioje srityje plačią vertinimo nuožiūros laisvę, atsižvelgdama į nusistovėjusias tradicijas vartoti dvi tokio paties vardo formas, gali šią taisyklę taikyti, kai nėra aiškiai išreikšto priešingo asmens noro. Be to, EŽTT pabrėžė, kad tokį savo norą pareiškėjas gali įgyvendinti per vardo atkeitimo procedūrą. Ukrainos praktika vardus keičiant ukrainietiškais vardų atitikmenimis buvo nagrinėtas ir Patariamojo komiteto, kuris tokią Ukrainos praktiką vertino kaip neatitinkančią Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos nuostatų. Tokius atvejus Patariamasis komitetas įvardijo kaip pažeidžiančius išipareigojimus, prisiimtus pagal Konvenciją. Ukrainoje tautinėms mažumoms priklausantys asmenys buvo verčiami vartoti ukrainietiškos versijos vardus bei pavardes, kuriuos valstybinės institucijos įrašydavo į jų pasus be šių asmenų išankstinio sutikimo. Patariamasis komitetas išskyrė, kad tokie veiksmai neatitinka Ukrainos prisiimtų išipareigojimų pagal Konvenciją ir tokia padėtis yra taisytina²⁰. Kaip matyti, EŽTT nagrinėjamu atveju liberaliau vertino Ukrainos praktiką, atsižvelgdamas į tai, kad Ukrainos teisės aktai suteikia galimybę asmeniui atsikeisti jo pakeistą vardą. Taigi EŽTT šioje byloje dar kartą pabrėžė, kad valstybės narės turi plačią vertinimo nuožiūros laisvę nagrinėjamu klausimu.

Viena paskutinių EŽTT bylų, aktuali šio straipsnio analizei, *Guzel v. Turkey*. Šioje byloje iškilo vardo pakeitimo, nesant asmens sutikimo, klausimas. Ieškovė kurdų kilmės Turkijos pilietė 2001 m. rugsėjo mėn. kreipėsi į atsakingas nacionalines institucijas, prašydama ištaisyti jos vardą iš „Güzel“ į „Gözel“, nes oficialiuose dokumentuose jos

20 Patariamojo komiteto nuomonė Ukrainai, ACFC/INF/OP/I (2002) 010, 55 paragrafas [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-08-25]. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp>.

vardas buvo iškraipytas. Pareiškėja nurodė, kad jos draugai ir šeima visada ją vadino „Gözel“ Nacionaliniai teismai atmetė jos prašymą dėl to, kad vardas, kurį pareiškėja pageidavo naudoti, grindžiamas regioniniu tarimu, taip pat pasirinktas vardas nėra turkiškas, t. y. nevartojamas turkų kalboje. Pareiškėja, vadovaudamasi EŽTK 8 bei 14 straipsniais, kreipėsi į EŽTT, nurodydama, kad jos kurdiškas vardas prieš jos valią buvo „suturkintas“, o ji tapo diskriminavimo auka kalbos ir priklausymo kurdų tautinei mažumai pagrindu. EŽTT nagrinėjamu atveju nustatė EŽTK 8 straipsnio nuostatų pažeidimus, nes nacionalinių institucijų atsisakymas pakeisti asmens vardą pagal pageidavimą nebuvo pagrįstas teisės aktų reikalavimais (teisėtumo reikalavimo pažeidimas) bei nebuvo būtinas demokratinei visuomenei. EŽTT nustatė EŽTK 8 straipsnio nuostatų pažeidimus, nematė pagrindo atskirai analizuoti EŽTK 14 straipsnio nuostatų pažeidimus. EŽTT šiuo atveju taip pat akcentavo, kad nagrinėjamu klausimu valstybės narės turi plačią diskreciją. EŽTT nesiekia pakeisti nacionalinio vardų reguliavimo (47 paragrafas), tačiau EŽTT vertina, ar toks reguliavimas proporcingai įsikišo į asmens privatą gyvenimą. Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaras šios bylos svarbą komentavo Lietuvos kontekste. Komisaras Tom Hamarberg nurodė, kad minėtoje byloje suformuluoti principai yra svarbūs tais atvejais, kai valstybinė ir mažumos kalba yra pagrįstos skirtingomis abėcėlėmis ir rašmenimis. Komisaras atkreipė dėmesį, jog lankydamasis Lietuvoje pastebėjo, kad lenkų vardų rašymas pasuose ar kituose oficialiuose dokumentuose tapo ginčijamu klausimu. Tačiau komisaras atkreipė dėmesį, kad Lietuvoje parengto įstatymo projekto (plačiau straipsnio 3 dalyje) priėmimas būtų žingsnis visapusiškos mažumų teisių apsaugos link. Taigi komisaras išreiškė požiūrį, kad tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisė vartoti vardą mažumos kalba reiškia vartoti vardą mažumos originalo kalba. Straipsnyje pateikiama analizė rodo, kad valstybinės kalbos ir mažumos kalbos derinimas tarpusavyje tautinėms mažumoms priklausančių asmenų vardus rašant valstybinės kalbos rašmenimis tik pagal vardo tarimą yra alternatyva šios teisės užtikrinimui. Tačiau toks būdas nėra pripažįstamas visapusiška tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbinių teisių apsauga.

Taigi bylų analizė pavirtina, kad kalbinės laisvės yra garantuojamos EŽTK įtvirtintų teisių bei laisvių pagrindu. Tačiau be tam tikrų kalbinių garantijų EŽTK 5 straipsnio 2 dalies bei 6 straipsnio 3 dalies a ir e punktuose EŽTK *per se* negarantuoja konkrečios kalbos vartojimo santykiuose su valdžios institucijomis, tai pat neužtikrina teisės gauti informaciją pasirinkta kalba. O kiekviena valstybė narė yra laisva nustatyti oficialios kalbos vartojimo reikalavimą asmens ar kituose oficialiuose dokumentuose (*Metzen v. Latvia*). Vadovaujantis EŽTT praktika, tik asmens vardo iškraipymas, turintis vulgarią ar išjuokiančią prasmę bei vardo modifikavimas, sukeltantis abejones, ar tai yra tas pats asmuo, gali prilygti EŽTK 8 straipsnio nuostatų pažeidimams.

EŽTT savo praktikoje pripažįsta, kad vardų vartojimas patenka į EŽTK 8 straipsnio taikymo apimtį, tačiau ne kiekvienas valstybės reguliuojamas vardų vartojimo atvejis būtinai sudarys EŽTK 8 straipsnio garantijų pažeidimus. Apibendrintai galima pasakyti, kad EŽTT praktika tautinėms mažumoms priklausančių asmenų vardų vartojimo klausimais yra gana liberali, suteikianti plačią vertinimo nuožiūros laisvę valstybėms narėms, kuri pagal EŽTT praktiką ribojama akivaizdžiais vardų iškraipymais, taip pat aplinky-

bėmis, jei vardas, pritaikytas valstybės narės kalbinėms taisyklėms, turėtų vulgarią, išjuokančią reikšmę. Priešingu atveju valstybės narės pagal savo nusistovėjusias tradicijas gali perrašyti vardą pagal savo oficialios kalbos taisykles. EŽTT kelia kiek įmanoma tikslesnės fonetinės formos, kuri išlaikytų originalaus vardo tarimą, reikalavimą.

Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija (toliau – Konvencija) – vienintelė daugiašalė sutartis, pateikianti išsamų tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių sąrašą. Ši Konvencija detalizuoja ir minėtų asmenų kalbinių teisių standartus. ET priimdama šią Konvenciją siekė išvengti užsitęsusių diskusijų, todėl apsiribojo programinio pobūdžio išsipareigojimais²¹. Tarptautinės sutartys, įtvirtinančios tam tikro teisinio režimo pagrindus, pasižymi tuo, kad ne visos jos nuostatos yra tiesiogiai taikomos. Tai galioja ir šiai Konvencijai, nes kai kurioms jos nuostatoms trūksta teisinio aiškumo ir apibrėžtumo. Valstybėms, minėtos Konvencijos dalyvėms, suteikiama plati veikimo laisvė įgyvendinant Konvencijos nuostatas. Tačiau Konvencijos nuostatų programinis pobūdis nepanaikina valstybių priimtų išsipareigojimų pagal šią Konvenciją.

Konvencijos 11 straipsnio 1 dalis įtvirtina tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisę nurodyti vardą ir pavardę bei pateikti informaciją mažumos kalba²². Konvencijos 11 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė kyla iš privataus gyvenimo neliečiamybės principo. Šį požiūrį patvirtino ŽTK byloje *Coriel and Aurik v. Netherlands* bei EŽTT savo jurisprudencijoje. Konvencijos komentare²³ tvirtinama, kad atsižvelgiant į praktinius šio išsipareigojimo įgyvendinimo aspektus, ši nuostata yra išdėstyta taip, kad valstybės narės galėtų ją taikyti atsižvelgdamos į atitinkamas praktines aplinkybes. Pavyzdžiui, valstybės narės gali naudoti savo oficialios kalbos abėcėlę rašydamos tautinėms mažumoms priklausančių asmenų vardus pagal fonetinę formą. Taip pat vadovaujantis Konvencijos komentaru, į Konvencijos 11 straipsnio 1 dalies taikymo apimtį patenka asmenų vardų keitimas: asmenys, kurie buvo priversti atsakyti savo originalaus vardo (-ų) arba kurių vardas (-ai) buvo pakeistas panaudojant prievartą, reikėtų suteikti teisę jį (juos) gražinti, atsižvelgiant, žinoma, į išimtis tais atvejais, kai teisėmis ir vardo (-ų) keitimu buvo piktnaudžiaujama apgavystės tikslais²⁴. Susitarta, kad šalių teisinės sistemos šiuo atžvilgiu turi atitikti tautinių mažumų apsaugos tarptautinius principus.

Patariamasis komitetas, analizuodamas valstybių pranešimus, atkreipė dėmesį į mažą tautinėms mažumoms priklausančių asmenų skaičių, siekiantį, kad jų vardai ir pavardės būtų pripažinti mažumos kalba. Patariamasis komitetas pažymėjo, jog tokia situacija gali byloti apie šios teisės suvaržymus²⁵.

21 Steiner, H. J.; Alston, P. *International Human Rights in Context. Law, Politics, Morals. Second Edition.* Oxford, 2000, p. 796.

22 Konvencijos 11 straipsnio 1 dalis skelbia: „šalys išsipareigoja pripažinti, kad kiekvienas tautinei mažumai priklausantis asmuo turi teisę vartoti savo pavardę (tėvavardį) ir vardus mažumos kalba ir teisę, kad tai būtų oficialiai pripažinta pagal procedūrą, kurią numato jų teisinė sistema“.

23 Explanatory Report on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Strasbūras, 1995 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-08-25]. <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_AtGlance/PDF_H\(1995\)010_FCNM_ExplanReport_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_AtGlance/PDF_H(1995)010_FCNM_ExplanReport_en.pdf)>.

24 Explanatory Report on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 68 paragrafas.

25 Patariamąjio komiteto nuomonė Vengrijai, ACFC/INF/OP/I 004, 37 paragrafas, *op. cit.*

Albanijos pasirinktam požiūriui pritaria Patariamasis komitetas: Albanija siekia registruoti ir pripažinti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų vardus ir pavardes pagal jų tarimą, rašydama savo oficialios kalbos abėcėlės raidėmis²⁶. Patariamasis komitetas nuomonėje dėl Azerbaidžano²⁷ pripažino praktinį poreikį valstybinėms institucijoms naudoti vieną abėcėlę oficialiems dokumentams, priešingai nei privataus pobūdžio dokumentams. Toks pasirinkimas neprasilenkia su išpareigojimais, prisiimtais pagal Konvenciją, tačiau taip pat tai nepanaikina išpareigojimo vartoti vardus mažumų kalba skirtingais rašmenimis oficialiuose dokumentuose. Patariamasis komitetas Lietuvos atžvilgiu atkreipė dėmesį į tautinėms mažumoms priklausančių asmenų vardų rašymą oficialiuose dokumentuose pagal fonetinį tarimą ir išreiškė apgailestavimą šiuo klausimu. Tačiau Patariamasis komitetas nagrinėjamu atveju nenustatė Konvencijos pažeidimo. Atsižvelgiant į anksčiau pateiktą Patariamojo komiteto praktiką, laikytina, kad valstybių narių veiksmai perrašant vardus ir pavardes pagal tikslią fonetiką oficialios kalbos rašmenimis savo pobūdžiu nesudaro Konvencijos nuostatų pažeidimo. Tačiau Patariamasis komitetas minėtos situacijos nelaikydamas Konvencijos nuostatų pažeidimais, kartu nelaiko ir visapusišku Konvencijos nuostatų įgyvendinimu bei pripažįsta, kad Konvencijos 11 straipsnio 1 dalimi yra siekiama užtikrinti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų vardų vartojimą mažumos kalba, vadinasi, mažumos kalbos rašmenimis.

Slovakijoje, kai nepaisant teisės aktų, įtvirtinančių tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisę vartoti savo mažumos kalba vardus ir pavardes bei teisę, kad tai būtų pripažinta oficialiai, kai kurie valstybės tarnautojai vertė tautinėms mažumoms priklausančias moteris pridėti prie savo pavardžių tradicines slovakiškas priesagas. Be abejo, tokie veiksmai neatitinka Konvencijos 11 straipsnyje 1 dalyje įtvirtintos valstybių pareigos pripažinti, kad kiekvienas tautinei mažumai priklausantis asmuo turi teisę vartoti savo pavardę (tėvavardį) ir vardus mažumos kalba. Patariamasis komitetas pabrėžė, kad ši situacija turi būti peržiūrėta ir imtasi reikiamų priemonių dėl nepagrįstų reikalavimų tautinėms mažumoms priklausančioms moterims vartoti slovakiškas pavardžių priesagas ir užtikrinti, kad tokia praktika būtų netoleruojama viešajame sektoriuje²⁸. Atsižvelgiant į tai, kad Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos tikslas yra užtikrinti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų etninį, kultūrinį, kalbinį ir religinį identitetą²⁹, valstybės, šios Konvencijos dalyvės, yra išpareigojusios sukurti maksimalias sąlygas šiam tikslui pasiekti.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad nagrinėjama tema aktuali ir Europos Sąjungos teisės kontekste. 1993 m. kovo 30 d. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas byloje *Christos Konstatinidis v. Stadt Altensteig* (C-168/91) nusprendė, kad nacionalinė teisė, įpareigojanti graikų pilietį perrašyti savo vardą romėniškais raidėmis, gali prieštarauti Bendrijos teisei, ypač įsisteigimo teisei, jeigu užsiimant profesine veikla jis būtų pri-

26 Patariamojo komiteto nuomonė Albanijai, ACFC/INF/OP/I (2003) 004, 54 paragrafas, *op. cit.*

27 Patariamojo komiteto nuomonė Azerbaidžanui, ACFC/INF/OP/I (2004) 001, 58 paragrafas, *op. cit.*

28 Patariamojo komiteto nuomonė Slovakijai, ACFC/INF/OP/I (2001) 001, 37 paragrafas, *op. cit.*

29 Weller M. *A Commentary on the European Framework Convention for the Protection on National Minorities*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 276.

verstas vartoti vardą, kuris pagal tarimą skiriasi nuo jo graikiškos versijos ir todėl gali būti sumaišytas su kitu asmeniu, o tai gali klaidinti klientus.

Siekiant išsiaiškinti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisės vartoti vardą mažumos kalba turinį, aktualu aptarti ne tik privalomuosius, bet taip pat ir rekomendacinius vardų vartojimo standartus. Priimdamas temines rekomendacijas, ESBO Vyriausiasis komisaras tautinių mažumų reikalams formuoja neprivalomuosius tarptautinius standartus tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių atžvilgiu. Teminių rekomendacijų (dar vadinamoms gerosios praktikos rinkiniais) aktualumas pasireiškia tuo, kad, nepaisant rekomendacinio pobūdžio, jomis siekiama atskleisti tautinių mažumų teisių turinį, o valstybės skatinamos įgyvendinti temines rekomendacijas savo praktikoje. 1998 m. buvo priimtos Oslo rekomendacijos dėl kalbinių tautinių mažumų teisių³⁰.

Oslo rekomendacijas sudaro atskiros devynios dalys. Pirmoji dalis įtvirtina nuostatas dėl vardų vartojimo. Oslo rekomendacijų pirmoji dalis suskirstyta į tris paragrafus. Pirmasis paragrafas numato, kad tautinėms mažumoms priklausančias asmenys turi teisę vartoti savo vardus ir pavardes mažumos kalba pagal jų tradicijas bei kalbinę sistemą, kurie turi būti oficialiai pripažinti ir vartojami valdžios institucijų. Remiantis Oslo rekomendacijų išaiškinimu (toliau – Išaiškinimas)³¹, naudojimasis šia teise yra fundamentalus kiekvieno žmogaus asmeniniam identitetui. Tačiau šios teisės įgyvendinimas priklauso nuo ypatingų kiekvienos valstybės aplinkybių. Valstybinės institucijos gali vartoti savo oficialios kalbos rašmenis užrašydamos tautinėms mažumoms priklausančių asmenų vardus pagal tų vardų fonetinę formą. Tačiau tai turi atitikti mažumos tradicijas bei kalbos sistemą. Vadinasi, pagal Oslo rekomendacijas valstybės gali naudoti savo oficialios kalbos abėcėlę, rašyti mažumų vardus pagal jų fonetinį tarimą, tačiau nepadapuoti jų oficialios kalbos taisyklėms. Taip pat asmenims, kurie buvo verčiami valstybinių institucijų atsisakyti savo originaliųjų ar protėvių vardų, turi būti sudaryta galimybė atkeisti savo vardus nemokamai³². Akivaizdu, kad daugelis Oslo rekomendacijų ne tik atitinka privalomo pobūdžio tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintus standartus, bet juos praplečia.

3. Teisės vartoti vardą mažumos kalba įgyvendinimo apimtis Lietuvos Respublikoje

Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija) 37 straipsnyje įtvirtina piliečių, priklausančių tautinėms bendrijoms, teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 2.20 straipsnyje įtvirtinta teisė į vardą, numatant, kad kiekvienas fizinis asmuo turi teisę į vardą. Teisė į vardą apima teisę į pavardę, vardą (vardus) ir pseudonimą. Neleidžiama įgyti teisių ir pareigų pri-

30 High Commissioner on National Minorities. *Thematic Recommendations. Oslo Recommendations Regarding the Linguistic Rights of National Minorities*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-08-25]. <http://www.osce.org/publications/hcnm/1998/02/31527_1149_en.pdf>.

31 *Ibid.*

32 *Ibid.*, 1 paragrafas.

sidengiant kito asmens vardu. Tautinių mažumų įstatymas, galiojęs iki 2010 m. sausio 1 d.³³, teisės vartoti vardą mažumos kalba nereguliavo. Patariamasis komitetas ne kartą pabrėžė, kad valstybės, siekdamos tinkamai įgyvendinti Konvencijos 11 straipsnį, privalo priimti aiškius nacionalinius teisės aktus³⁴. Laikytina, kad Lietuvos Respublika šio įsipareigojimo tinkamai neįgyvendina – šiuo metu tautinių mažumų teisių nacionaliniu lygiu nereguliuoja joks specialusis teisės aktas, išskyrus tam tikras sritis reguliuojančių teisės aktų atitinkamas nuostatas (Švietimo įstatymas³⁵, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas³⁶). Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas, priimtas 1989 m. lapkričio 23 d. (Žin., 1989, Nr. 34-485; 1991, Nr. 4-117), galiojo iki 2010 m. sausio 1 d. Šio įstatymo galiojimas buvo pratęstas Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojančių įstatymų, priimtų iki 1990 m. kovo 11 d., galiojimo laikino pratęsimo įstatymo³⁷ 1 straipsnio 10 punktu (1997 m. gruodžio 23 d. Nr. VIII-588).

Aktualu pažymėti, jog CK numato, kad civilinės būklės aktų įrašai įrašomi lietuvių kalba. Vardas, pavardė ir vietovardžiai rašomi pagal lietuvių kalbos taisykles (3.282 straipsnis). Civilinės būklės aktai registruojami, atkuriami, keičiami, papildomi ir ištaisomi, laikantis Civilinės metrikacijos taisyklių, kurias tvirtina teisingumo ministras (3.281 straipsnis). Pagal Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymą Nr. 1R-160 „Dėl civilinės metrikacijos taisyklių tvirtinimo“ civilinės būklės aktų įrašai įrašomi lietuvių kalba. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismas 2009 m. rugsėjo 8 d. nutartimi byloje pagal pareiškėjų Malgožatos Runevič-Vardyn ir Lukasz Pawel Wardyn pareiškimą dėl įpareigojimo pakeisti civilinės būklės aktų įrašus kreipėsi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą su prejudiciniais klausimais, kuriais iš esmės siekiama išsiaiškinti, ar tai, kad Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktuose asmenų vardai ir pavardės rašomi tik valstybinės kalbos rašmenimis, neprieštarauja 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyvai 2000/43/EB, įgyvendinančiai vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės, ir EB sutarties 12 (diskriminacijos, be kitų pagrindų, dėl pilietybės draudimas) bei 18 (Europos Sąjungos piliečio teisė laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje) straipsniams (dabar – Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 18 ir 21 straipsniai). Taigi Teisingumo Teismas, išnagrinėjęs šį atvejį, atsakys į jam pateiktus klausimus ir galutinai išaiškins, ar vardų ir pavardžių rašymas dokumentuose tik lietuviškais rašmenimis neprieštarauja Europos Sąjungos teisei³⁸.

Vadovaujantis minėtų taisyklių 11 punktu, registruojant ar įtraukiant į apskaitą užsienio valstybių piliečių ir asmenų be pilietybės (toliau vadinama – užsieniečiai) bei jų

33 Tautinių mažumų įstatymas. *Vyriausybės žinios*. 1989, Nr. 34-485.

34 Patariamąjį komiteto nuomonė Azerbaidžanui, ACFC/INF/OP/1 (2004) 001, 59 paragrafas, *op. cit.*

35 Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 63-2853.

36 Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807.

37 Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojančių įstatymų, priimtų iki 1990 m. kovo 11 d., galiojimo laikino pratęsimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 118-3046.

38 Dėl Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projekto Nr. XIP-1668 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-08-25]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=366022>.

vaikų civilinės būklės aktus, šių asmenų vardai ir pavardės civilinės būklės aktų įrašuose bei liudijimuose rašomi juos paraidžiui perrašant lotyniško pagrindo rašmenimis iš asmens tapatybės dokumento ar užsienio valstybės institucijos išduoto liudijimo. Vardas ir pavardė paraidžiui gali būti perrašyti be šalutinių (diakritinių) ženklų, jei techniškai jų įrašyti negalima. Tėvams pageidaujant vaiko vardą ir (ar) pavardę rašyti pagal tarimą ir (ar) sugramatinant, turi būti pateikiamas vaiko tėvų prašymas raštu ištaisyti jo vardą ir (ar) pavardę šių taisyklių nustatyta tvarka. Taigi vadovaujantis šių taisyklių 11 punktu, užsieniečių bei jų vaikų vardai ir pavardės civilinės būklės aktuose gali būti perrašomi su diakritiniais ženklais, jei techniškai tai yra įmanoma. Toks teisinis reguliavimas sudaro nelygias galimybes tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims pasinaudoti teise vartoti jų vardus ir pavardes mažumos kalba, t. y. minėtu teisiniu reguliavimu yra daromas skirtumas tarp užsieniečių ir Lietuvos Respublikos piliečių, identifikuojančių save su atitinkama tautine mažuma. Vadovaujantis minėtu teisiniu reguliavimu, užsienio piliečiai ar asmenys be pilietybės turi teisinį pagrindą reikalauti, kad civilinės būklės aktuose jų vardai ir pavardės būtų rašomi lotyniškos abėcėlės raidėmis su diakritiniais ženklais, nors Lietuvos Respublikos piliečiai, priklausantys atitinkamai tautinei mažumai, tokį reikalavimą reikšti neturi teisinio pagrindo. Taigi matyti, kad pilietybės pagrindu numatytas skirtingas reguliavimas, užsieniečiams sudarant palankesnes sąlygas savo asmenybės identiteto apsaugai. Tačiau toks skirtumų darymas be objektyvaus pateisinimo gali prilygti diskriminaciniam elgesiui.

Registruojant ar įtraukiant į apskaitą Lietuvos Respublikos piliečio santuoką su užsieniečiu, taip pat jų vaiko gimimą, Lietuvos Respublikos piliečio pavardė rašoma remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktais, reguliuojančiais vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose tvarką (11 punktas). Tačiau Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymas Lietuvos Respublikoje nėra priimtas, nors buvo teiktas Lietuvos Respublikos Seimui. Šiuo metu vardo ir pavardės rašymas yra reguliuojamas Lietuvos Respublikos piliečio pase 1991 m. sausio 31 d. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos nutarimu Nr. I-1031 „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“. Šio nutarimo konstitucingumą tyrė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Taip pat Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. spalio 29 d. įsakymas Nr. 1R-415 „Dėl teisingumo ministro 2001 m. birželio 20 d. įsakymo Nr. 111 „Dėl asmens vardo, pavardės, tautybės pakeitimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ reguliuoja asmens vardo, pavardės ir tautybės keitimo pagrindus civilinės būklės akų įrašuose ir šių duomenų keitimo tvarką.

1991 m. sausio 31 d. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas Nr. I-1031 „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ numato, kad Lietuvos Respublikos piliečio pase vardai ir pavardės rašomi lietuvių kalbos rašmenimis pagal turimų pasų ar kitų asmens dokumentų, kuriais remiantis išduodamas pasas, lietuviškus įrašus (1 punktas). Nelietuvių tautybės asmenims suteikiama teisė lietuviškais rašmenimis rašant vardą ir pavardę pasirinkti rašyti pagal tarimą nesugramatinant (be lietuviškų galūnių) ar pagal tarimą ir gramatinant (pridedant lietuviškas galūnes) (2 punktas). Taigi minėtas nutarimas lietuvių bei nelietuvių tautybės asmenims, neturintiems kitos valstybės pilietybės, numato galimybę vardą ir pavardę rašyti tik lietuvių kalbos rašme-

nimis. Atitinkamai nelietuvių kilmės asmenims suteikiama teisė laisvai pasirinkti vardo ir pavardės adaptavimą lietuvių kalbos taisyklėms. Suteikta pasirinkimo laisvė atitinka tarptautinę praktiką, nes kitataučiams nėra primetama valstybės valia. Minėto nutarimo konstitucingumą tyrė Konstitucinis Teismas ir 1999 m. spalio 21 d. nutarimu pateikė išaiškinimus dėl šio nutarimu atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Konstitucinis Teismas 1999 m. spalio 21 d. nutarimu konstatavo, kad Aukščiausiosios Tarybos nutarimas neprieštaruoja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas akcentavo lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusą (Konstitucijos 14 straipsnis). Teismas pabrėžė, kad konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas reiškia, kad lietuvių kalba yra konstitucinė vertybė. Valstybinė kalba saugo tautos identitetą, integruoja pilietinę tautą, užtikrina tautos suvereniteto raišką, valstybės vientisumą ir jos nedalomumą, normalų valstybės ir savivaldybių įstaigų funkcionavimą. Valstybinė kalba yra svarbi piliečių lygiateisiškumo garantija, nes leidžia visiems piliečiams vienodomis sąlygomis bendrauti su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus. Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas taip pat reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos piliečio pasas yra oficialus dokumentas, patvirtinantis asmens ir valstybės nuolatinį teisinį ryšį, t. y. asmens pilietybę, kad pilietybės santykiai yra viešojo valstybės gyvenimo sritis, asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba. Kitaip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos statusas (4 paragrafas).

Taigi Konstitucinis Teismas Aukščiausiosios Tarybos nutarimo konstitucingumą grindė lietuvių valstybinės kalbos, kaip konstitucinės vertybės, statusu, pabrėždamas privalomą valstybinės kalbos vartojimo sritį – viešąjį Lietuvos gyvenimą. Taip pat Konstitucinis Teismas paskelbė, kad negalima nustatyti išskirtinių valstybinės kalbos vartojimo taisyklių atsižvelgiant į asmens tautybę. Asmens tautybę taip pat negali būti pagrindas asmeniui reikalauti, kad jam nebūtų taikomos taisyklės, kylančios iš valstybinės kalbos statuso. Kitaip būtų pažeistas konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui principas (7 paragrafas).

Nagrinėjant šį Konstitucinio Teismo nutarimą verta prisiminti *Metzen v. Latvia* atvejį, kurį nagrinėdamas EŽTT pripažino valstybinės kalbos statuso svarbą ir konstatavo, kad valstybinė kalba yra fundamentali konstitucinė vertybė. EŽTT pažymėjo, kad valstybės, kalbai suteikdamos oficialios (valstybinės) kalbos statusą, kartu išipareigoja savo piliečiams užtikrinti šios kalbos vartojimą. Taigi laikytina, kad Konstitucinio Teismo argumentai atitinka tarptautinę praktiką.

Tiesa, Konstitucinis Teismas 2009 m. grįžo prie minėto 1999 m. spalio 21 d. nutarimo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimu „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo motyvuojamosios dalies 4 ir 7 punktų nuostatų išaiškinimo“. Šiuo atveju Lietuvos Respublikos Seimas prašė Konstitucinio Teismo išaiškinti savo 1999 m. spalio 21 d. nutarimą, atsakant į klausimus, ar galimas vardo ir pavardės nurodymas nelietuviškais rašmenimis ir nesugramatinta forma. 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimu Konstitucinis Teismas išaiškino, kad asmens vardas ir pavardė Lietuvos Res-

publikos piliečio pase turi būti įrašyti valstybine kalba bei kad asmens vardo ir pavardės įrašas valstybine kalba yra oficialus to asmens tapatybės patvirtinimas, sukeltantis atitinkamus teisinius padarinius, susijusius su to asmens vardo ir pavardės vartojimu viešajame Lietuvos gyvenime (6 paragrafas). Taip pat Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad, be paso skyriaus, kuriame įrašomi asmens tapatybę identifikuojantys duomenys (pirmiausiai asmens vardas ir pavardė), esama skyrių, skirtų papildomiems duomenims apie asmenį įrašyti. Be šių įrašų, pažymėjo Konstitucinis Teismas, kai asmuo to pageidauja, šiame piliečio pase turi išlikti ir oficialus asmens tapatybės patvirtinimas valstybine kalba. Taip pat Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad asmens vardo ir pavardės įrašas paso kitų įrašų skyriuje nelietuviškais rašmenimis neturėtų būti prilygintas įrašui apie asmens tapatybę valstybine kalba.

Taigi Konstitucinis Teismas nustatė, kad asmens tapatybę turi būti patvirtinta lietuvių kalba. Kaip minėta, Konstitucinio Teismo pozicija atitinka EŽTT praktiką. Taip pat reikia pasakyti, kad tokia Konstitucinio Teismo pozicija taip pat neprieštarauja ir Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos taikymo ir aiškinimo praktikai. Kaip minėta, Patariamasis komitetas pripažįsta valstybinės kalbos vartojimą rašant tautinėms mažumoms priklausančių asmenų vardus pagal originalaus vardo tarimą. Patariamasis komitetas taip pat nepasisako neigiamai dėl vardų vartojimo oficialiuose dokumentuose dviem kalbomis. Todėl laikytina, kad Konstitucinio Teismo praktika neprieštarauja tarptautinei praktikai.

Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro 2008 m. spalio 29 d. įsakymas Nr. 1R-415 „Dėl Teisingumo ministro 2001 m. birželio 20 d. įsakymo Nr. 111 „Dėl asmens vardo, pavardės, tautybės pakeitimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ numato galimybę asmeniui pasikeisti nelietuvišką sugramatintą (su lietuviška priesaga ir (arba) galūne) pavardę į tokią pačią, tik nesugramatintą pavardę (be lietuviškos priesagos ir (arba) galūnės), arba atvirkščiai – savo nelietuvišką nesugramatintą pavardę pakeisti į tokią pačią, tik sugramatintą pavardę (11.10 punktas); taip pat suteikia teisę asmeniui susigrąžinti anksčiau turėtą pavardę (11.3 punktas). Taigi šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims suteikia teisę vartoti jų vardą ir pavardę Lietuvos Respublikos piliečio pase, civilinės būklės aktuose lietuviškais rašmenimis pagal originalaus vardo bei pavardės tarimą. Ši situacija laikytina iš esmės atitinkanti tarptautinę praktiką, tačiau negarantuojanti aukščiausių tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbinių garantijų – ne tik privačiame, bet ir viešajame gyvenime vartoti jų vardus ir pavardes originalo kalba. Neiškraipyti vardai, t. y. rašomi valstybinės kalbos rašmenimis pagal tikslų tarimą, priverstinai netaikant valstybinės kalbos taisyklių (nepriedant priesagų, galūnių), šiuo metu, laikytina, atitinka tarptautinę praktiką. Taigi šiuo metu Lietuvos Respublikoje teisinis reguliavimas atspindi požiūrį saugoti lietuvių kalbos, kaip konstitucinės vertybės, statusą. Nors dar 2010 m. pavasario sesijoje Lietuvos Respublikos Seimui buvo pateiktas įstatymo projektas „Dėl vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose“, daugelis Seimo narių buvo prieš šio įstatymo projektą. Šis projektas Seime buvo atmestas 2010 m. balandžio 8 d., nors įstatymo projektu buvo siekiama aukštesnio tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbinių teisių užtikrinimo lygio, nes juo buvo numatyta galimybė vardus ir pavardes rašyti lotyniško

pagrindo rašmenimis. Kaip matyti, šiam įstatymo projektui priimti pritrūko politinės valios. Taigi nagrinėta situacija Lietuvoje tik dar kartą patvirtino ir tarptautiniu lygiu pripažįstamą problemą, jog valstybėms dažniausiai tautinių mažumų klausimais sunkiausiai sutarti būtent dėl politinių priežasčių.

Nagrinėjant šią temą aktualu trumpai aptarti ir Lietuvos bei Lenkijos tarpusavio klausimus. 1994 m. balandžio 26 sudaryta Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos sutartis „Dėl draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo“ (Valstybės žinios. 1994, Nr. 97-1907) 13 ir 14 straipsniuose numatė, kad asmenys, priklausantys lietuvių tautinei mažumai Lenkijos Respublikoje, tai yra asmenys, turintys Lenkijos pilietybę, kurie yra lietuvių kilmės arba priskiria save lietuvių tautybei, kultūrai ir tradicijoms bei laiko lietuvių kalbą savo gimtąja kalba, taip pat asmenys, priklausantys lenkų tautinei mažumai Lietuvos Respublikoje, tai yra asmenys, turintys Lietuvos pilietybę, kurie yra lenkų kilmės arba priskiria save lenkų tautybei, kultūrai ir tradicijoms bei laiko lenkų kalbą savo gimtąja kalba, turi teisę vartoti savo vardus ir pavardes pagal tautinės mažumos kalbos skambesį. Detalios pavardžių rašymo normos bus nustatytos specialioje sutartyje. Tačiau tokia sutartis nėra sudaryta. 2005 m. sausio 6 d. Lenkijos parlamentas priėmė Tautinių ir etninių mažumų bei regioninių kalbų įstatymą, kuriuo pripažino vardų ir pavardžių rašymą oficialiuose registruose bei identifikacijos dokumentuose pagal tautinių mažumų kalbos rašybos taisykles³⁹. Taigi Lenkija nacionaliniais teisės aktais užtikrina aukštesnio standarto kalbinių teisių garantijas tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims nei Lietuva.

Atsižvelgiant į tai, kad Vilniaus miesto 1 apylinkės teismas yra kreipęsis į Teisingumo Teismą minėtu klausimu, laikytina, kad Teisingumo Teismo išvada dėl Lietuvos nacionaliniais teisės aktais numatyto reguliavimo civilinės būklės aktus pildyti tik lietuviškais rašmenimis atitinkamai gali pakeisti nacionalinį teisinį reguliavimą. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Seime registruotus Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektus siūloma svarstyti būtent po to, kai Teisingumo Teismas pateiks išvada šiuo klausimu.

Išvados

Tarptautinių institucijų praktika pripažįsta, kad teisė vartoti vardą mažumos kalba kyla iš bendrosios žmogaus teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą. Todėl ši teisė gali būti garantuojama ne tik specialiosiomis tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teises reguliuojančiomis sutartimis, bet užtikrinama ir bendrąsias žmogaus teises įtvirtinančiomis sutartimis (TPPTP 17 str., EŽTK 8 str.).

Teisė vartoti vardą mažumos kalba be jokių ribojimų yra pripažįstama privačiame asmens gyvenime. Tačiau peržengus privataus gyvenimo ribas ir išskylant vardo vartojimo klausimams viešajame sektoriuje, konkuruoja valstybinės kalbos bei mažumos kalbos vartojimas. EŽTT savo praktikoje pripažįsta, kad vardų vartojimas patenka į

39 Patariamojo komiteto nuomonė Lenkijai, ACFC/OP/II(2009)002, 139 paragrafas, *op. cit.*

EŽTK 8 straipsnio taikymo apimtį, tačiau ne kiekvienas valstybės reguliuojamas vardų vartojimo atvejis būtinai sudarys EŽTK 8 straipsnio garantijų pažeidimas. Taigi būtinas individualus vertinimas.

Patariamojo komiteto praktika rodo, kad valstybių narių veiksmai perrašant vardus ir pavardes pagal tikslią fonetiką oficialios kalbos rašmenimis savo pobūdžiu nesudaro Konvencijos nuostatų pažeidimo. Tačiau Patariamasis komitetas minėtos situacijos nelaikydamas Konvencijos nuostatų pažeidimais, kartu nelaiko ir visapusišku Konvencijos nuostatų įgyvendinimu bei pripažįsta, kad Konvencijos 11 straipsnio 1 dalimi yra siekiama užtikrinti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų vardų vartojimą mažumos kalba, vadinasi, mažumos kalbos rašmenimis.

Nors šiuo metu Lietuvos Respublikoje galiojantis teisinis reguliavimas iš esmės laikytinas neprieštaraujančiu tarptautinei praktikai, reikia pažymėti, kad Lietuvos Respublika neįgyvendina vieno iš esminių tarptautinių išipareigojimų – teisės aktais sureguliuoti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių garantijas.

Literatūra

- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. Vilnius, 2000 [žiūrėta 2010-08-25]. <<http://www.lki.lt/dlkz/>>.
- De Varennes, F. *Language, minorities and human rights*. Kluwer Law International, 1996.
- Europos Tarybos statutas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 13-481.
- Explanatory Report on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Strasbūras, 1995 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-08-25]. <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_AtGlance/PDF_H\(1995\)010_FCNM_ExplnReport_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_AtGlance/PDF_H(1995)010_FCNM_ExplnReport_en.pdf)>.
- Hannum, H. Minorities, Indigenous Peoples and Self-Determination. *Human Rights: An Agenda for the New Century*. Washington, 1994.
- High Commissioner on National Minorities. *Thematic Recommendations. Oslo Recommendations Regarding the Linguistic Rights of National Minorities* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-08-25]. <http://www.osce.org/publications/hcnm/1998/02/31527_1149_en.pdf>.
- Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto 1994 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje *Coriel and Aurik v. Netherlands*, UN Doc. CCPR/C/52/D/453/1991 [interaktyvus]. [žiūrėta 2006-10-12]. <<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/FramePage/TypeJurisprudence?OpenDocument&Start=1&Count=15&Expand=3>>.
- Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto 2007 m. liepos 27 d. priimtino sprendimas byloje Nr. 1285/2004 pagal M. Klečkovski skundą prieš Lietuvą [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-13]. <http://tm.infolex.lt/default.aspx?item=stras_bsp>.
- Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto Bendrasis komentaras *General Comment No. 16: The right to respect of privacy, family, home and correspondence, and protection of honour and reputation (Art. 17): 08/04/1988* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-08-25]. <[http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/23378a87245_95410c12563ed004aeecd?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/23378a87245_95410c12563ed004aeecd?OpenDocument)>.
- Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto 2000 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje *Diergaardt v. Namibia*, UN Doc. CCPR/C/69/D/760/1997 [interaktyvus]. [žiūrėta 2006-10-11]. <<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/FramePage/TypeJurisprudence?OpenDocument&Start=1&Count=15&Expand=3>>.

- Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto komentaras *General Comment No. 23: The rights of minorities (Art. 27): 08/04/1994* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-08-25]. <<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/fb7fb12c2fb8bb21c12563ed004df111?Opendocument>>.
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 63-2853.
- Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas. *Vyriausybės žinios*. 1989, Nr. 34-485.
- Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojančių įstatymų, priimtų iki 1990 m. kovo 11 d., galiojimo laikino pratęsimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 118-3046.
- Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807.
- Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas Nr. XIP-1668 [interaktyvus]. [žiūrėta: 2010-08-25]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=366022>.
- Patariamojo komiteto nuomonė Albanijai, ACFC/INF/OP/I (2003) 004 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-13]. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp>.
- Patariamojo komiteto nuomonė Azerbaidžanui, ACFC/INF/OP/I (2004) 001 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-13]. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp>.
- Patariamojo komiteto nuomonė Lenkijai, ACFC/OP/II(2009)002 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-13]. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp>.
- Patariamojo komiteto nuomonė Slovakijai, ACFC/INF/OP/I (2001) 001 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-13]. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp>.
- Patariamojo komiteto nuomonė Ukrainai, ACFC/INF/OP/I (2002) 010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-13]. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp>.
- Patariamojo komiteto nuomonė Vengrijai, ACFC/INF/OP/I 004 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-13]. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp>.
- Steiner, H. J.; Alston, P. *International Human Rights in Context. Law, Politics, Morals. Second Edition*. Oxford, 2000.
- Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3288.
- Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998.
- Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2497.
- Weller, M. *A Commentary on the European Framework Convention for the Protection on National Minorities*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Weller, M. *Universal Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 17.

THE RIGHT TO USE FIRST NAMES AND SURNAMES IN MINORITY LANGUAGES: INTERNATIONAL PRACTICE AND THE PRACTICE OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Aistė Račkauskaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The aim of this article is, firstly, to analyse the scope of the right to use first names and surnames in minority languages under the regulation of international law and, secondly, to discuss the interaction between international and national law concerning this*

right. The Covenant on Civil and Political Rights (the Covenant) ensures the protection of civil and political rights. While the Universal Declaration of Human Rights does not contain any provision regarding the rights of minorities, the Covenant grants them equality with the majority and the right to use their own language. The Covenant remains the only legally binding instrument of global application that directly sets forth minority rights. Article 27 of the Covenant stipulates that 'in those States in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practice their own religion, or to use their own language'. Article 27 of the Covenant ensures the right of individuals belonging to a linguistic minority to use their language among themselves, in private or in public. It should be noted that it is a right distinct from other language rights protected under the Covenant.

It is worth mentioning that the right to use first names and surnames in minority languages arises from the protection of private and family life (the interpretation of Article 17 of the Covenant and Article 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms). Therefore, the main difficulty is the interaction between private and family life and state regulation of persons' names and surnames.

The Framework Convention for the Protection of National Minorities ensures that every person belonging to a national minority has the right to use his or her surname (patronym) and the first name in the minority language and the right to official recognition of them, according to modalities provided for in their legal system (Article 11(1)).

The national legislation in Lithuania recognizes the transcription of names and surnames into Lithuanian.

Keywords: persons belonging to national minorities, linguistic rights, International Covenant on Civil and Political Rights, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights, Framework Convention for the Protection of National Minorities, Advisory Committee.

Aistė Račkauskaitė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė ir nacionalinė žmogaus teisių apsauga, tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbinių teisių apsauga.

Aistė Račkauskaitė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of International and European Union Law, lecturer. Research interests: international and national protection of human rights, the protection of the linguistic rights of persons belonging to national minorities.